

šaknu = իշխան, kakkadu = գագաթ (երբ. 𐎧𐎫𐎧𐎠), šapāru = ասապարել եւ այլն գոյութիւն չունին ասորերէնում:

Հետեւեալ բառերն անմիջապէս ասորերէնից փոխ առնւած կը համարեմ.

𐎶𐎵𐎶	= քահանայ	𐎶𐎵	= զէն
𐎶𐎶𐎶	= քուրմ	𐎶𐎶𐎶	= հուր
𐎶𐎶𐎶𐎶	= քարոզ	𐎶𐎶𐎶	= շուկայ
𐎶𐎶𐎶	= պատկեր	𐎶𐎶	= աղայ
𐎶𐎶	= կուռ	𐎶𐎶	= յիմար
𐎶𐎶	= ագարակ	𐎶𐎶	= թռչուն
𐎶𐎶	= քաթան	𐎶𐎶𐎶	= պարտեզ
𐎶𐎶	= ծրար	եւ այլք:	

Գ. Հայոց «Աէս» կարելի չէ արաբերէն 𐎶𐎶𐎶 (եւս 𐎶𐎶𐎶) բառից սերել, որտեղ 𐎶 = արմատական է եւ «է»-ի փոխել ընդունակ չէ: Բառս համեմատելու է ասորական rešu եւ կամ ասորերէն 𐎶𐎶 բառի հետ:

Ե. birtu (եւ ոչ biritu), Եգիպտիկ birāte ամէն մի ասորագետի յայտնի է «բերդ» նշանակութեամբ:

Զ. Մոլորութիւն է զուտ սեմական tinūru, եբրայեցերէն 𐤔𐤍𐤕, ասորերէն 𐎶𐎶𐎶 (մեր «թռնիր») բառն «իրանեան» անւանել, փոխ առած են իրանացիք սեմական ազգերից, եւ ոչ հակառակն:

Է. Ուրարտական լեզուի հնչիւններն (մանաւանդ ձայնաւորներն) մեզ միանգամայն անբանօք են. ուստի վստահութիւն է Ar-su-u-ni բառի ընթերցումն (որտեղ երկու u միմանց են պատահում) որոշ օրէնքով սահմանափակել:

Ը. Ուրարտական յատուկ անւանք -իիէէ վերջաւորութիւնն (որ եբրեան լոկ -իի է կրճատում) ոչ մի նմանութիւն չունի մեր -իւս մասնիկի հետ, որ հաւանօրէն -āni վերջաւորութիւնից է ծագած:

Ապա պատեւելի պարոնն փորձում է իւր «պատմական» հմտութիւնը ցոյց տալ, պնդելով որ «Արամէ Ուրարտեան առաջին հարստութեան փերէն թագաւորն էր. հետաքրքիր է իմանալ, որտեղից է քաղել պ. Բաւմանցեան իւր իմաստութիւնն. մենք ոչ մի տեղեկութիւն չունինք Ուրարտեան առաջին հարստութեան մասին եւ ոչ էլ գիտենք, որ Արամէն նորա փերէն ներկայացուցիչն էր. այդ ենթադրութիւնն միանգամայն անհիմն է, քանի որ մեր աղ-

բիւնները չեն յիշում, թէ արդեօք Արամէի յաջորդ Սարգուրին (որիի Լուսիպրիսի) նորանից թէ այլ իշխանական տոհմից էր իրան սերում: Ուրարտութեամբ կ'արձանագրեմ, որ խնդրիս նկատմամբ ինչ միանգամայն համակարծիք են բարեկամներս պրօֆ. Դեիլէ եւ զոկու. Վինկլեր:

Երկրորդ, սխալ է պնդել, որ Արամէն «Սաղմանասարից չարաչար կերպով յաղթութեցաւ» այս ենթադրութիւնն հիմնւած է լոկ ասորական թագաւորի արձանագրութեան վերայ, որ՝ ըստ սովորականի՝ չափանցաքրած կ'երեւայ, քանի որ 17 տարի ետքը՝ նոյն Սաղմանասար ստիպւած եղաւ կրկին արշաւել Ուրարտուի դէմ:

Յաւալին այն է, որ մեզանում այսպիսի անկոչ, թիւր եւ թեր քննադատներ թիւր՝ փոխանակ քանալու, օրէ ցօր շատանում է, որոնք իրանց յոյժերից վեր խոչընդոյն են սիրում շօշափել: Պ. Բաւմանցեան առաւել լաւ կ'անէր, եթէ է-ը սխալներին ուշադիր լինէր. հետեւելով Գր. Լեմանի եւ Բելլի մոլորութեանն, յարգելի պարոնն խօսում է մի ինչ որ «խալդի» ազգի մասին, որ եբրեց գոյութիւնն չէ ունեցած Հայաստանի սահմաններում. վանեան արձանագրութիւնները յիշում են «խալդի» շաստուոյ, եւ ոչ թէ ազգի մասին:

Աջիւր Պարոնն վերջացնում է իւր «Խորհրդաւորութիւններն» նորանով, ինչով որ սկսած է՝ իւր իմաստութիւնն գովարանելով. նա հակառակ է ուրիշի քրտնազան աշխատանքի արդիւնքն իրան սեպհակնանցընելու անգամ. մենք չենք կամենում յիշեցնել պ. Բաւմանցեանին, թէ այդ հակումն ինչ անուն է վայելում գիտնական աշխարհում: Կարծում ենք, նորան քաջ յայտնի պէտք է լինի այդ անունն: ԲԱՎՄԱՆՑ ԽԱՆՍԱՅԵԱՆ

ՔԱՐՈՅԵՎԱՆ

ԸՆԿԵՐՈՅԵՐԻ ԲՈՐՈՅՈՎՆԸ

1. Կարգապահութիւնն ու Յառաջադիմութիւն, Յարակալութիւնն ու Յառաջնիւթացութիւն: — 2. Գործնն ու Մեղի նկարագիրները: — 3. Բարոսիրութիւնն ու Նախանձ:

Ընկերութեան հասարական չահերը պնդափ մանուսակապա առաջադիմ են ուսումնասիրութեան որ կարելի չէ ուրիշ կերպով փորձել անոնց քննութիւնը՝ եթէ ոչ՝ որոշ զատուր բաժնելով այն շահերը, եւ ցուած ցեղելով այն յատկութիւնները՝ որոնք հարկաւոր են վերջութեան մը՝ նպատակաւորաւ համար նոյն զանազան շահերն իւրաքանչիւրը:

Գործառնաբար՝ դիրքի գործն չէ թուել եւ գաւառի այն բաներն որ կը կարգեն ընդհանրութիւնը, Գործիքն ամենքն որ ներկայ եւ նախորդ սերունդին մէջ ուսումնասիրելիքն ընկերական իմաստասիրութիւնը քիչ էր ընդարձակ անխորհրդով, զայսին կարեւորութիւնը պայտիկ դաստիարակութեան մը։

Գաստիօրէթիկը կը սկսի եւ կ'աւարտի ընկերութեան պէտքերուն բաժանմամբը՝ երկու զլիւսուր մասերուն միջեւ, որոնք են՝ խորագահութիւնն եւ յառաջելով, խափն (զազդիական բանաստարութեան ճամբան), (ordre et progrès) — եւ յառաջադիւնն ու յառաջնորդութիւնը (permanence et progression)։ Այս բաժանումն ընդունելի է եւ Հրապարակը իր որոշ Հակադրութեամբն այն երկու մասերուն, եւ անհնար տարբերութեամբն այն զգացումներուն՝ որոնց կ'ուղղուին։ Բայց կը վաճառմ որ կորագահութեան կամ յարակցութեան եւ յառաջելով իմութեան միջեւ գտնուած գտնադիմութիւնը անմիջէն եւ Հակադրական լըզու (թեւեալն շատ ընդունելի են խառնացն (թեւեալ մէջ), ինքն գործածներն գտնուող որոշելու Համար վարչութեան մը յատուկ յատկութիւնները։

Որովհետեւ՝ նախ՝ ի՞նչ է կորագահութիւնն եւ ի՞նչ է յառաջնորդութիւնն։ Եւստիօրէթիկն նկատուածը քնու քնու գիտարկութիւն չկայ, կամ՝ զեթ ոչ մէկ գիտարկութիւն որ աւելի զարնէ։ Երբ կը խօսուի յառաջողութեան վրայ իբր մարդկային ընկերութեան պէտքերէն մէջ, անէն կը նախը Հասկնալը Բարեխառնութիւն։ Ա՛յ Հանդիսութիւնը ըլլալու չափ տարբեր զարգացման է։ Բայց ի՞նչ է կորագահութիւնը։ Այս բանը կը նշանակէ՝ բարեխառնութիւնն դուրս ընկերութեան Հանդիսութեան որ կարծես բաներուն մէջ մտնող, երբեքն աւելի մեծ, երբեքն աւելի փոքր, բայց՝ գրեթէ երբեք չի Հասարակ իր մէջ ամբողջութիւնը։

Իր ամենին անուկ առամբը՝ կորագահութիւնը կը նշանակէ հնազանդութիւն։ Վարչութիւնն մը կը պահպանէ կորը — կ'ըստի — ի՞նչ է կը յարկի հնազանդութենէն իրեն։ Այսպէս ըմբռնուած կորագահութիւնը — այսինքն ընդհանուր հրամաններուն եւ որոշիչ հնազանդութեան պատուէրներուն — վարչութեան անհրաժեշտ մէկ սեպակաւորութիւնն է, կոտակ չկայ չէրէք իտեղով՝ վարչութիւնն մը որ իրենք զմարդիկ հնազանդութենէն իր հրամաններուն, իր վարքիւր Բայց կորագահութիւնը թեւեալան։ վարչութեան մը Հարկաւոր պայմանն ըլլալ, միակ նպատակակէտը չէ՝ որուն Համար հաստատուած է։ Պէտք է հնազանդել վարչութեան մը՝ որպէս զի առ կարենայ հասնիլ ուրիշ նպատակի մը։ Իր միայ միայ կռուիտեմ թէ մըն է — բարեխառնութեան զազգաբար մէկդի թողովը։ Եւ առ բոլը նպատակը՝ որուն պարտի մկիւր ամեն ընկերութեան վարչութիւն, ըլլայ առ կայուն կամ յառաջնորդաց։

Քիչ մ'աւելի ընդարձակ առամբը՝ խորագահութեան կը նշանակէ թէ Հանդիսին խաղաղութիւնը խաղաղութեան չէ։ Եւստի թէ կորագահութիւնն կայ Հոս՝ ուր երկրին բնակչութիւնը գործած են բաւուր խաղաղութենէն իրենց կոխները, եւ սովորութիւն ստացած են դատարաններուն գիւնդին՝ իրենց գաստերն որոշմամբը Համար։ Բայց՝ բաւուր աւելի ընդարձակ առ աստի միջէ՝ ինչպէս եւ նախկինը առան մէջ, կորագահութիւնն կ'ըլլայ աւելի վարչութեան Հարկաւոր պայմաններէն մէջ։ Զան անոր բուն նպատակը կամ կատարելութեանը ծանոցիւնը (criterium)։

Եթէ աւելիք մտնել կորագահութեան զազգաբարն մէջ ընկերութեան ամեն պահանջները՝ որոնք չեն պարփակու իր յառաջնորդութեան զազգաբարն մէջ, պէտք է որ մեկնեց կորը՝ իբր պահանջներն ամեն տեսակ եւ ամեն կարեւորութեամբ ինչքերու՝ որոնք որպէս կան,

եւ յառաջնորդութիւնը՝ իբր ան բանը՝ որ կը կայանայ այն ամեն ինչներուն աճմանը մէջ։ Աս իմաստով՝ կորը եւ յառաջնորդութիւնը Հնազանդ չեն, այլ միմեան են։ Ստուգիւր — ան ազդեցութիւնները որոնք կը ձգարի պահպանելու արդէն գտնուած ընկերային ինչքը, բացարձակապէս միւս — նշաններն են՝ որոնք կը ձգարի առն աճմանը, եւ փոխադարձաբար, աս միակ տարբերութիւնն որ ազդեցութիւնները պարտին ըլլալ աւելի զորեւ երկրորդ պարագային մէջ՝ քան առաջինին։

Օրինակի համար՝ որոնք են այն անհատական յատկութիւնները որ կը ձգարի ամենին աւելի սնուցանելու բարի վարքի, բարի վարչութեան, յաղորդութեան, բարեգահութեան քանակութիւնը՝ որ արդէն կայ ընկերութեան մէջ։ Աճին մարդ պիտի ընդգոյնի թէ այն յատկութիւններն են՝ աշխատութիւն, ուղղութիւն (inégrité), արդարութիւն եւ խոհմանութիւն։ Բայց միթէ ասոնք չեն որ — ուրիշ յատկութիւններուն միջեւ — ամենին ուղղակի կ'աւաճողորդեն յառաջնորդութեանն։ Իսկ միթէ այս առաքիւնութիւններուն առումը հասարակութեան մէջ յառաջնորդութիւնը նշանակուած ամեն չէ ինչպէս։ Եթէ է այսպէս է, ան յատկութիւնները — Իսկ որ ալ ըլլան — որոնք կը նպատաստուին աշխատութեան, ուղղութեան, արդարութեան եւ խոհմանութեան, կը նպատաստուին հասարակապէս յարակցութեանը եւ յառաջնորդութեանը, միայն թէ պէտք է աւելի զգործել յատկութիւնն մը առ յատկութիւններէն՝ յառաջնորդութեանը Համար ընկերութեանը, քան պահպանելու համար զայն իր հասած կէտին։ Նշիպէտն, որոնք են յատուկ սեպակաւորութիւնները որ թուի թէ աւելի մասնաւոր կերպով յարաբերութիւն ունին յառաջնորդութեան Հետ, եւ պիտեն ուղղակի իրարով չեն թելադրեր կարգի եւ պահպանութեան զազգաբարնը։ Ասոնք են զլիւսուրաբար՝ մայայի գործածուելու, ձեռնարկութեան ոգին, արտի ինչքը։

Բայց՝ առ յատկութիւնները միթէ նշիպէտի հարկաւոր չէ՞ր պահպանելու համար ունեցնող եւ ինչքը, որպիսի պէտք աւելցնելու համար։ Եթէ է կայ ստաց քան մը աշխարհէս վրայ՝ ան է թէ մի եւ նշիպ զորութիւնները որոշմով ստացան մեր ամենին թանկալիքն ինչքը, բացարձակապէս անհրաժեշտ են գտնուող պահպանելու համար։ Իրենց միջակին թողուած բաները կը կորսուին ի Հարկէ։ Անոնք՝ որոշ յաղորդութիւնը կը մեկտնեցնէ իրենց հոգածութեան եւ նախատեսութեան սովորութիւններուն մէջ, մասնաւորութիւններն դիմադրելու ետակարն մէջ, անոնք չեն անսերը իրենց խափար երկար տանն մնալը զազգաբարն տրին վրայ։ Մայային սեպակաւորութիւնը՝ որ միմայն յառաջնորդութեան կը նուիրուի եւ կը պարտեն իրեն ամենին յառաջնորդութեանը կայաններն իրենց խոհմանութեան ինչքի, կ'անուանուի ինքնաշարժութեան սեպակաւորութիւն (originalité) կամ հնարագործութեան (Invention)։ Մայային՝ առ չէրքե նուազ հարկաւոր չէ յարակցութեան համար, որովհետեւ մարդկային գործերուն աշխուր սամիլին փոփոխութիւններուն մէջ՝ ամեն մէկ վարկեանին կը նշին նոր անպատեհութիւններ, նոր փոփոխութիւն, որոնց պէտք է դարձան սամիլ նոր միջոցներով եւ նոր Հաշիւներով, պարզապէս կարենալ պահպանելու համար գործերը նշիպ բարի միջակին մը մէջ՝ ուր կը գտնուին առաւել։ Ասոր համար է որ՝ այն ամեն յատկութիւնները՝ որոնք վարչութեան մը մէջ կը ձգարի յաղորդելու քործածութեանը, իւրով, արտիւնը, ինքնաշարժութեան սեպակաւորութեան, հաստատար են յարակցութեան ինչպէս նաեւ յառաջնորդութեան պայմաններուն։ Բայց՝ առ յատկութիւններէն՝ աւելի մեծ քանակութիւնն մը կը հարկաւոր է երկրորդ պարագային մէջ՝ քան առաջինին։

Եթէ անցնելը հնիպ ընկերութեան մայային պայմաններէն՝ անոր նիւթաւ միջակին, անկարելի է գտնել ընկերային կորագահութիւնն մը կամ ընկերային գործերուն

յարմարութիւն մը՝ որ միայն կարգապահութեան առաւելորդէ՝ կամ միայն յառաջդիմութեան. ամէն բան որ կը ձգտի նպաստաբերել մէջը, կը նպաստաւորէ երկրորդ աշխարհի համար՝ առէ՛ք ռադիկալութեան օտարական հաստատութիւնը. կարեւոր թէ կարգապահութիւնն է որ ամենեւնի աւելի շահ ունեննէ ան ընկերային կարգակարգութեան գործելու եղանակին: Սակայն՝ եթէ անսխալմունքով կը յաղորդի նպատակաւ որեւէ կարգապահութիւնը, այսինքն՝ եթէ կ'արդիւնէ յարգաբարձութիւնը այնպէս որ իրաւաստիք որ ապահովութեան մէջ զգայ իր անընդհանրապէս ըլլալ բան մը որ աւելի ուղղակի առաջնորդէ յառաջդիմութեան: Ինչքէն ապահովութիւնը պայմաններէն մէկն է, զիստ որ պատճառներէն մէկն է՝ որով որոշապահութիւն կ'անէ, ինչ որ յառաջդիմութիւն կ'առնուած իր ամենեւնի գոհչիկ եւ ընտանի կերպարանքին առկա շարադրութեան աւելի խառնութեան արդիւնքը կը խափանէ գեղցիկ յարաբերութիւն արամբարութիւնները, եւ ան է յառաջդիմութիւնը՝ իր ամենեւնի բարձր իմաստով մէջ: Մեկ խոսքով, ան ըսել է ընդհանուր կերպով մը թէ երբ կ'ազդարարուին ան յարաշայտակա բառերը կ'առնուին իրենց ամենեւնի ընդարձակ իմաստին մէջ, երբ կը նշանակեն գոնեւոր առաւելու ինքնակրօն տեսութեան թիւերը, այն ասան յառաջդիմութեան պայմաններն ուրիշ բան չեն ըլլար՝ եթէ ոչ կարգապահութեան պայմանները, անքի մեծ աստիճանն էր մէջ՝ յարակցութեան պայմանները պարզապէս կ'ըլլան յառաջդիմութեան պայմաններէն՝ աւելի փոքր չափի մը մէջ:

Իբր հաստատութիւն ան ակցութեան թէ կարգապահութիւն իսկական էր տարբեր յառաջդիմութեանն էր թէ գոնեւոր ինչքէն պահպանութեան եւ նոր ինչքէն ասացումը բաւական տարբեր բաներ են եւ չեն ծառայեր իբր խաբարի հիմնական դասակարգութեան մը, ոմանք թերեւս սխալեցնեն մեզ թէ յառաջդիմութիւնը կրնայ արտադրուիլ ի ձեռն կարգապահութեան: Թէ միջոցաւ կը ստանան կամ կը խանգար ռաւանութեան տեսակ մը ինչը, թերեւս ապկար. կը յետադիմեց որբէ ինչքերու հետ բաղադրութեան, թէ, օրինակ համար, մեր հարստութիւնը կրնայ յառաջնորդեց ըլլալ միջոցաւ, մեր առաջնորդութիւնը կը խաթարէ ընդունելով ան, կը հետեւի ուրեքն, ոչ ընտ. թէ յառաջդիմութիւնը եւ յարակցութիւնը բոլորովն իրարմէ տարբեր տեսակէ բաներ են, այլ թէ հարստութիւնն էր աւարքիմութիւնն երկու տարբեր բաներ են: Թաւաղագիտութիւնը՝ յարակցութիւնն է եւ անիկ բան մը աւելի: Մեկի պատասխանել չէ ըսելը. մէկ բանի մէջ յառաջդիմութիւնը չի բովանդակիր յարակցութիւնն ամեն բաներու մէջ: Ամեն յառաջդիմութիւնն արուած կէտի մը վրայ, կ'ամփոփէ յարակցութիւնն այդ կէտին վրայ. ամեն անդամ որ մարդ կը զգն յարակցութիւնը՝ մասնաւոր տեսակ մը յառաջդիմութեան, անոր կը զգն գետ. աւելի ուրիշ յառաջդիմութիւն մը, եւ եթէ զգնութիւնը արժանի չէր որ ըլլար, ան ասան ոչ միայն մարդ անտես ըրած կ'ըլլայ յարակցութեան շահը, այլ նաեւ ինքզինքը խաթար կ'ըլլայ յառաջդիմութեան ընդհանուր շահին վրայ:

Եթէ ան զարգացածներն անմիջ կերպով հակադրութեան դրուեցան, նպատակներն գիտական ճշգրտութեան փորձ ընել՝ բարձր փորձութեան մը ինչ ըլլալը նշանակում. համար՝ Բայց՝ աւելի խնամադրական ուղիով կրնայ ըլլար անկուսութենէ զուրկ թողուլ կարգապահութեան բառը, եւ ըսել թէ ամենաւելի վարդապետութիւնն ան է՝ որ ամենեւնի աւելի ձգտում աւելի գեղցիկ յառաջդիմութիւն: Որովհետեւ յառաջդիմութիւնը կ'ընդգրկէ կարգապահութիւնը, բայց կարգապահութիւնը՝ չ'ամփոփէ յառաջդիմութիւնը: Կարգապահութիւնը կարգապահութեանն մէկ աստիճան աւելի մեծ է: Բոլորովն ուրիշ իմաստով՝ կարգապահութիւնը կը ներկայացնէ միայն մէկ մասը

բարի վարդապետութեան մը սպասուած յատկութիւններուն. ոչ անոր տիպարն է, ոչ իսկութիւնը: Կարգապահութիւնը պիտի աւելի դաստարարէ յառաջդիմութեան պայմաններէն մէջ, որովհետեւ. եթէ կ'ուզենք աւելցնել մեր ինչքին զուտմը, առաջին ընելքը բանեցնել է մեր արդեն ունեցած իմաստը պէտք եղանակն պէտք եթէ կ'ափսոսէ զինքն ասանաւ աւելի հարստութիւն, առաջին փառնորդ պարտի ըլլալ՝ անպատկառ կերպով չ'ընտանք մեր արդի գրամաղաքները: Այսպէս նկատուելով՝ կարգապահութիւնը ըլլար այլ եւս ուրիշ նպատակ մը յառաջդիմութեան հետ հաշտեցուելը, այլ՝ նոյն իսկ յառաջդիմութեան մէկ մասը եւ մէկ միջոցը: Եթէ մէկը կէտի մը մէջ լաւանք կը զգն աւելի շահ համարժէք զիստ մը գոնով՝ նոյն կէտին կամ ուրիշ կէտի մը մէջ, յառաջդիմութեան խնայ չ'ունի:

Բայց ան անկուսութիւնը յարմար չէ, թէ եւ ըլլայ՝ բնականաբար պարզապէս լինէ թէ պէտեւ կը պարունակէ ամբողջ իմաստութիւնը, բայց անոր մէկ մասը միայն կը յիշեցնէ մտքի: Գոյապահութեան բառին թէ կարգաբե գաղափար, առաւելաւոր պարզութեան մէջ է, միջոցաւ մեր հետ գործածած կերպով՝ հաստատարած կը նշանակէ արդէն թէ յետադիմութեան զգն՝ նոյնի կէտի երբ անտարբէ բառը բարեխառնութիւն մը չ'առնուի, գոյաբան մարդկային կեանքը պիտի չ'արդարէ անորաւ կեանքը ըլլալէ խաթարեալ պատճառներուն զգն, ինչպէս եւ որ այսօր իսկ:

Ան բառերուն մէջ գոնեւոր հիմնական հակադրութիւնը առաւել չի գար նոյն իսկ երբեք ընդգրկել՝ քան անոնց համապատասխանող մարդկային յարակցութեանն արհաւիրութեան: Դան մտքը, գիտելը, արդեք մէջ խոհեմութիւնն է որ զերթիւնէն, եւ ուրիշներ՝ արդեք մէջ յանդգնութիւնն է: Առաջիններէն համար՝ իրենց արդեն ունեցածին իմացն եւ պահպանութիւնը աւելի զորեղ զգացում մըն է քան նոր վայելչութիւն, նոր ստացածներն ունենալով մղումը: Միջոցաւ՝ ուրիշներ կը հակին հակառակ ուղիով ընդունէ, եւ աւելի փափաքներն են օղակային ինչքերը: քան ներկայ ստացածները: Երկու պարագայներուն մէջ ալ՝ նպատակներն ամենող ծամբան նոյնն է. բայց մարդիկ հակառակ են անիկ հետադիմութեան հակառակ ուղիով ինչքներով: Ան նկատուի կարեւոր է, երբ ինչքի կ'ըլլայ կարգով վարդապետութեան մը մարմնով՝ նկարագրներն երկու տեսակներն ալ պարտին հան գաճախի, արդէն զի խաթարեալ որ կարեւորագույնագինութիւնն ձգտում անորան շահապահեց կողմերը՝ զեւթը չ'ըլլայ որոշ զուտութիւնները առնել: ան նպատակը ապահովելու համար կը բաւէ իմաստը տանել որ արդեն ինչ մասը մը հան մուտք չ'առնէ: Երկուստարգութեան եւ ներքինութեան ընտանի եւ ինքնաբեր խառնաբեր՝ միացում մարդկան արդեք չ'ունեն են իրենց հարստութիւնն եւ բախում ուրիշ մարդկան հետ՝ որոնք զեւթ պիտի չ'ունեն մէկը եւ միւսը՝ մեղահարգութեան կը բաւէ համեմու համար այն նպատակներ, պայմանաւ որ՝ արուեստական կանոններով խաթար մը չ'ընտանաբաժնի ան բնական հաստատարելութիւնը:

Ան ինչքերը կը հիմնովն ուրեքն աւելի կարեւոր ինչքի մը վրայ. պարզեթ թէ՛ նկարագրի երկու տարբերութեան արհաւիրութեան մըն է ան՝ որուն զերթիւնութիւնն աւելի փափաքներն է մարդկային ընդհանուր բարօրութեանը համար. ինչքերովն արհաւիր, թէ կ'առաւելու, ան՝ որ կը մարտնչի բարեկեան զգն, թէ ան՝ որ կը կր զանաքը, ան՝ որ կը հպատակէ պարզապէսութեան թէ ան՝ որ կը ջանող հպատակեցնել զանաքը:

Բարոյականի հաստատով տեղեկները, ինչպէս նաեւ մարդկութեան ընդհանուր համակարգութիւնները, նպատակաւ են կրաւորական տիպարներ: Կարծիք նկարագրները կրնան հնարած պատճառներ, բայց հանդարտաբար եւ հլու նկարագրներով՝ մարդկան ընտանապետութեան անհաստատար սիրածներն են: Ինչ կրաւորական մաս որ կայ մեր դրացիներուն մէջ՝ կ'անցնեն մեր ապահովութեան զգա-

ցումը, եւ իր խաղաղ տիրապետ վարակելու մեր քննադիրները, եթէ կարելի ըլլար այսպէս մեկնել: Եթէ պէտք չէր, չէր անհրաժեշտ գործածելու թիւանքը՝ կրտսերական տիպարները մեր ճամբան վրայ արգելք մը պահաւ են: Գոհնում թիւն զատեալ թնտար թիւն մը՝ վրաստանի ճակատաւորք մը ըլլաւ: Ապառիչ չկայ աւելի սուղը թան մը՝ թէ մարգարային գործերուն մէջ ամեն յառաջդիմութիւն եմանդեմ եւ անգոհ նկարագիրներուն: Եւ, ասիք զատ՝ շատ աւելի զի դրին է՝ գործած մարին Համար ստանալ Համբերատար յատկութիւնները, քան կրտսերական մտքին՝ ստանալ կորովը, յատկութիւնները:

Մտային գերազանցութիւնը՝ իմացական է, գործնական է, բարոյական է: Արդ՝ ճակի կը տեսնուի երկու առաջին կարգերուն մէջ՝ թէ որոշմունք եւ աստուերութիւնը, ներգործական թէ կրտսերական նկարագրին: Ամեն իմացական գերգիրութիւն պատուել եւ օգտեցնելի չէրէ մը: Ճեմանալութեան որին, յառաջանալու փափաքը, մեր կամ ուրիշներ քարտեմները Համար ճոր քաներ կարողութիւն եւսածը, արդիւն է գործնական տաղանդի եւ նոյն իսկ Հայեցական (speculatif) տաղանդի: Իմացական մշակութիւնը — որ յարմարի միւս տիպարին — ան սկսեր են անորոշ (VAGUE) մշակութիւնն է՝ որ զարգացում փափաքը, մեր Հայեցողութեան Համար կամք աւելցնել մարքերուն յատկութիւնն է, որ գործնական մէջ յաջող կիրառութիւն մը՝ անհատիկ իրական են կորովի մտքի մէջ չենք, մարքի մը որ նշմարողութեանց ետեւէն կ'երթայ՝ փխմաշող զատարի երազով: Ան ամեն ան՝ ուր կը պարկի ա զիտուտութիւնը՝ որով խորհուրդը պիտի ստանար ճշգրտութիւն, որը նկարագրի, Հասկանալի իմաստ, Հոս ուրիշ լաւագոյն թան չարտադրութիւն զատի՝ կամ՝ զի թաղութեաններուն բնազանդական միտողականութիւններ զատ: Գործնական բարեւուածութեան տեսակետով՝ գեա աւելի նշմարելու է աս: Մտարդիւն կենսոյը բարեւուող նկարագրը ան է՝ որ կը մարտնչի իրական Հզուտութեան եւ զորութիւններուն Հետ, եւ ոչ թէ ան՝ որ տեղի կ'ունայ տեղացի: Ան յատկութիւնները՝ որոնցմէ անմեկական օգուտ մը կը քաղենք, ամենք ալ գործեն եւ կորովի նկարագրին կողմէն իր գաւն:

Բայց՝ եթէ փնտաւը թէ երկու տիպարներեն որը նախնործութիւն եւ բարոյական նախապատումութեան տեսակետով, ան ամեն փարատում թէ իրենց ըլլալ անասնին նայուածներն: Չեմ անխարկի կրտսերական զգացումին որ ընդգործական նպատակաւ որ ցուցանեմ եւ ինքնինքն անգործ տիպարին՝ աստուածային կամքը Հարկաւոր Հպատակութեան իր աւելի յարմար նկատելով լայն: Քրիստոնեականութիւնը զարգացող այս զգացումը՝ մըջն մանաւ որիք կ'որոշներուն: Բայց բրիտանականութեան աստեանաշնորհումն է կործանալ թօթափել ա խոտոր սկզբունքը, ինչպէս որիք շատեր: Միջոցի թողալով՝ կործանակ նկատումները՝ կրտսերական նկարագրի մը՝ որ սկսի իւր սուղ արգելքին աւելի, փխմաշող իմաստը անոր յարմարՀարկել: չի կրնար նշմարել խտնելով՝ շատ օգուտաւոր ըլլալ ուրիշներուն, եւ ոչ իսկ իրեն: Իրեն առ ճանաչող սպասումներն եւ որ գեթ անմեծա մէջն մնայ: Համանախնութիւնը (réaiguation) միշտ գոտուտ եւ բարոյական ապարդիւնութիւններուն մէջ, Բայց բողոքողին փրակ եւ ենթադրել թէ Համակարգութիւնն ի Հարկել կամ բնականապէս կը պատկանի նկարագրի իրաւաբաւարարին: Արդ՝ երբ պնդանք չէ (պնդենք) երբ Համանախնութիւնը կ'ընկերակալէ իրեն նկարագրին, բարոյական Հետեւանքները լիարատար կ'ըլլան: Իւր կոյ աշարհակ տեղն մէ արդեն շատապատ օգուտներուն Համար, ան միտքը որ իր մէջ լուծել զանոնք որ մը ստանալու կարողութիւնը բուն իր կորովին ճորհելը՝ կը սկսի նեղաւ աստեանութեան եւ լարականութեան աղք մը ան ամեն մարգոց վրայ՝ որոնք լաւագոյն վրձակ ունեն: Ան մարգոց՝ որ կը լարել իր կարողութիւնը բարեւելու յաջող առջուտ:

Բարեւորութիւն կը ցուցնեն անոնք՝ որոնք նոյն նպատակին կը ձգտին, կամ Հասան են Հոն: Եւ երբ մեծամասնութեան կը պատկանէ զգացումն ի, ընդհանուր բարեւոր կ'ուղղեն եւ կը պատկանէ զգացումներն ամեն անոնք որոնք նպատակին չեն Հասնիր՝ վերադարձնող անոնք անյարգելութիւնը: Երբ իրենք ալ անոնք ալ իրենք անյարգելութեան կ'ուղղեն իրենք իրենք իրենք ընկերը: Եւ կամ նախաձեռնող եւ շարատարութեան կը զննող անոնք գեմ՝ որոնք ստացան են ինչ թան որ իրենք պիտի փափաքէին ունենալ:

Նախանձը կը ծուայի տոհմային նկարագրի մը գրողներն պէս, անլափ աւելի՝ որպիսի կենսոյի յաջողութիւնը նկատուի իր անպատկարական գործ, անլափ պատկար՝ որպիսի ընտանուտի իր վարձարարութիւն յիշէ մը: Երկրաշարժի տեսնել նախախտու ետեւները Վերեւելի փոքորները են: Վերեւելի բարոյախոտները, արեւելի վեպերն ամեն մէջ քայլին կը ցուցնեն նախախտու մարգեր: Իրական կենսոյին մէջ՝ նախախտու ստուգել եւ ամեն անոնք՝ որոնք անրեն են փափաքէին թան մը, ըլլայ ամառանոց մը, գեղարգէմ աղայ մը, կամ նոյն իսկ կատարեալ առողջութիւնը եւ զարարութիւնը: Նախանձութեան մը պարզ տիպարին ենթադրելու Հետեւանքը եմանք տուտ եւ անշափ ընդհարացան չոր ալքն աւելցնալապաշտութեանը: Վերեւելիներն վերջը՝ Երապոյի Հարսի փոքորները են: անոնք առաջիններն են նախանձի եւ Հեղձութեան (inertie) մէջ: Այսպէս զգացող իրենք նախախտու Հայեցողութիւնը ամեն մէջ մարդիկը: Եւ եթէ Գաղղիացիք, իր Հարգաւարին ազգ, աւել նախախտու չեն, թէ իրենք իրենք մէջ, թէ ուրիշ բարեւոր յատկութիւններուն Համար, պատմական թէ որ այս մշտն ընդհարացող եւ իրենք բարեւորութիւն բարեւորները, մանաւանդ անհատական կարողութիւն՝ որ թէ են, նաւալ յամառ եւ եւ նաւալ կանաւուր քան Անգլո-Սարաւեններուն քով զիտուածը, սակայն եւ այնպէս արապայտուտեցաւ Գաղղիացից մէջ գրեթէ ամեն նոր ուղղութիւններուն մէջ՝ ուր իրախայս գտաւ իրենց կորովը:

Միջոցեալ Անգլո-Սարաւենները յարաւոր եւ մարտառն են միմիայ իրենց անմէկ կը վտաւՀին: Անգլիացից մէջ՝ անդոհ մարգը կամ անդոհ ընտանիքը՝ որ բնաւ տեւանք չունի աւելի երջանիկ ընկալ Համար ուրիշ մը, այնպէսուր Համար ընդհանուրին կամ մերձականներուն բարբորութեանը Համար, կամ յառաջանալու Համար բարոյական գերազանցութեան աւանդելով: չի հրու իրենք իր վրայ չի հնարում, ոչ գովեստ: Աս տեսակ Համակարգութիւնը Անգլիացիք կը վերադարձնեն պարզապէս մեղսութեան եւ կորովի չըլլալութեան:

Կրտսերական զիտան են թէ երբ գործ մը գեւ կ'երթայ՝ առաջին մշտն մէջ Գաղղիացիք կ'ընեն, «Հանքերութիւն պետք է յի իսկ Անգլիացիք կ'ընեն, Կ'ընեն մեծութիւն գործեն նկարագրին եւ պնդեն իրեն իր անմէկ՝ ոչ միայն իր մէջ՝ կարողութեան եւ, այլ զարեակալ՝ ան իր պիտի յօժարողութեանը ստանալ Հակառակ տիպարին մէջ գտնուտան իրաւունք զարեակ եւ փափաքէին ամեն բանները:

Հեղուկութիւն, իշխի պատկանութիւնը, փափաքի չըլլալութիւնը եւ իր լիարատար արդեւ են յառաջանալու թեան անմեկութեան վրայ, քան կորովին ո՛ր եւ ոչ ուղղութեան կիրառութիւնը:

Գիտութիւնը եւ մասնոր բարբարոյն մշակութիւնն է որ կը տուտեն զիտաւորաբար անհոգ նկարագիրներուն տեսարբերութեանը:

Թարգմանից Գ.Ր. ՄԱՆՈՍՍ

ՃՈՒՍՏԻՆՈՒԼՈՒՍ ՄԴԼ

